

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE DÖRDÜNCÜ UMUMİ MÜFETTİŞLİĞİN SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL FAALİYETLERİ*

Bahar TOPARLAK**

Özet

Umumi müfettişlikler Türkiye'deki sosyal, ekonomik ve idari şartların bir sonucu olarak, Türk idari tarihinde ortaya çıkan önemli idari kuruluşlardır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, idari teşkilatını güçlendirmek ve bölgesel kalkınmayı sağlamak amacıyla Umumi Müfettişlik Kurumu oluşturulmuştur. 1927-1952 yılları arasında dört adet Umumi Müfettişlik kurulmuştur. Umumi Müfettişlik uygulamasına 1948 yılında fiilen, 1952 yılında da hukuken son verilmiştir. Dördüncü Umumi Müfettişlik 1936 yılında kurulmuş ve Abdullah Alpdoğan Umumi Müfettiş olarak atanmıştır. Elazığ, Erzincan, Tunceli, Bingöl vilayetlerini kapsayan Müfettişliğin temel amacı aşiret düzenini ortadan kaldırarak buraya Cumhuriyet'in ilkelerini götürmektir. Bu çalışmada Dördüncü Umumi Müfettişliğin, kurulması, çalışmaları incelenmiş ve bölgenin sosyal, ekonomik ve kültürel değişimi vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Umumi Müfettişlikler, Dördüncü Umumi Müfettişlik, Abdullah Alpdoğan

IN THE REPUBLIC OF TURKEY SOCIO-ECONOMIC AND CULTURAL ACTIVITIES OF FOURTH PUBLIC INSPECTORSHIP

Abstract

General inspectorships were important administrative establishments in Turkish administrative history as a result of social, economical and administrative conditions in Turkey. After the foundation of the Turkish Republic, the General Inspectorship was established in order to strengthen the administrative organization and provide the regional development. Four General Inspectorships were founded between the years of 1927-1952. Fourth General Inspectorship was established in 1936 and Abdullah Alpdoğan was assigned as General Inspector. The General Inspectorships practice was terminated de facto in 1948 and de jure in 1952. Fourth General Inspectorship which comprised of Elazığ, Erzincan, Tunceli, Bingöl main aims were to abolish tribe system and to convey there the principles of Republic. In this study the Fourth General Inspectorship's establishment, works examine besides the region's social, economic and cultural change emphasize.

Key Words: General Inspectorship, Fourth General Inspectorship, Abdullah Alpdoğan

GİRİŞ

Umumi Müfettişlikler, Türk idare tarihinde hayat bulmuş, ülkede yaşanan sosyo-ekonomik ve idari şartların getirmiş olduğu önemli siyasi ve idari yapılanmalardır.(Koçak, 2003:25)

Umumi müfettişliklerin Cumhuriyet Dönemi öncesine bakacak olursak, benzeri kuruluşlar Osmanlı İmparatorluğu döneminde de uygulanmıştır. Osmanlı Devleti merkezi otoritesini Anadolu'da hissettirebilmek, yaptığı ıslahat hareketlerini Anadolu'ya ulaştırabilmek amacıyla çeşitli dönemlerde aşiretlerin devlete isyanını bastırmak ya da Doğu Anadolu'da aşiretlerin yaylak ve kışlaklarını belirlemek amacıyla geçici süre çalışan

* 2013 yılında hazırlanan yüksek lisans tezinden yararlanarak hazırlanmıştır

** Doktora Öğrencisi, bahar---83@hotmail.com

umumi müfettişlikler kurdu. Ancak Umumi Müfettişlik kurumunun sistemleştirilerek kanun çıkarılması süreci İkinci Meşrutiyet yıllarına rastlamaktadır. 18 Haziran 1913 tarihinde Umumi Müfettişlik Kanunu sonrası 22 Haziran 1329 (1913)'da ise umumi müfettişlerin görev ve yetkilerini belirleyen talimatname yayımladılar. (Çetin, 2001:53) Fakat Birinci Dünya Savaşı'nın araya girmesi nedeniyle umumi müfettişlik kurumu uygulama alanı bulamadı. Savaşın bitmesi üzerine Osmanlı yönetimi, Doğu sınırında Ermeni ve Rus tehlikesinin ortadan kalkmasıyla Doğu illerinin yeniden yapılandırılmasını gerçekleştirmek, bölgede asayiş ve emniyeti sağlamak amacıyla Erzurum, Van, Bitlis Vilayetleri ve Erzincan Sancağını içine alan "Müstahlise Müfettişi Umumiliği"ni kurmuştur.(Koca,1998:42,43) İstanbul Hükümeti, 28 Nisan 1920'de de "Anadolu Olağanüstü Müfettişliğini kurdu ve Müşir Zeki Paşa'yı da Umumi Müfettiş olarak atadı. 8 Mayıs 1920'de de Umumi Müfettiş'in yetkileri açıklandı. Buna göre; Umumi Müfettiş sıkıyönetim ilan etmeye, mevcut askeri teşkilatı lağvetmeye ve Kuvay-i İnzibatiye (Halifelik Ordusu) teşkil etmeye yetkili kılındı. Bu Müfettişlik de 3 Kasım 1920'de İstanbul Hükümeti kararıyla kaldırılmıştır. 3 Kasım 1920'de kapanan müfettişlik bir daha ancak 1921'de yeni Türk devletinin ilk anayasasında yer buldu.(Koçak,2003:34)

Umumi Müfettişliklerin Cumhuriyet Dönemi'nde yeniden gündeme getirilmesi 1927 yılında oldu.(Koçak,2003:53) Türkiye'nin özellikle geri kalmış bölgelerinde devletçilik politikalarının yoğun uygulama alanı bulduğu bir dönemde devlet eliyle ülkeyi kalkındırmak amacıyla kuruldu. (TBMM Zabıt Ceridesi, 1927:61) Devlet merkeze uzak, ulaşım ağının yetersiz olması nedeniyle ülkenin diğer bölgeleriyle bağlantısı zor olan, öncelikle Doğu ve Güneydoğu Vilayetlerinde hükümetin gözü kulağı olacak, kapsamına aldığı vilayetlerin öncelikle güvenlik ve asayiş olmak üzere, sosyal konular vb. birçok alanda işlerinin uyumlu olarak yürütülebilmesine ülkenin hızla kalkınmasını sağlamak amacıyla umumi müfettişlikler kurulmasına karar verdi.(Koca, 1998:164,165) Bölgenin diğer bölgelerle bütünlüğünü sağlamak, merkeze olan uzaklığı ve ulaşım zorlukları göz önünde bulundurularak kuruldu. (Özmen, 1947:238) Falih Rıfkı Atay'ın ağaların devrine son verip yeni nesilleri okullarda yetiştirmek amacıyla kurulduğunu söylediği (Atay, 1938: 4) Umumi Müfettişlikleri böyle bir ortamda, bölgenin diğer bölgelerle bütünlüğünü sağlamak, bölgeyi kalkındırmak (Goloğlu, 1974: 49-50) vatandaşların emniyetini ve genel asayişini sağlamak önemli görevleri arasındaydı.

Umumî Müfettişliklerin Teşkiline Dair 25 Haziran 1927 tarihinde, 1164 sayılı 5 maddelik kanun çıkarıldı. (TBMM Zabıt Ceridesi, 1927: 685-686; Düstur, 1946: 1005.) Bu kanuna dayanılarak İçişleri Bakanlığınca 27 Kasım 1927 tarihinde 17 maddelik bir tüzük hazırlanmış, Bakanlar Kurulunun 27 Kasım 1927 tarihli 5858 sayılı kararıyla tüzük kabul edildi. (Düstur, 1931: 19)

25 Haziran 1927 tarihinde kabul edilen "Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair 1164 sayılı yasa ülkeyi beş Umumi Müfettişliğe bölmüştür. Burada iktisadi, sosyal ve coğrafi bakımdan ilişkili olan illerin umumi müfettişlikler şeklinde birleştirilmesinden söz edildi. Gerekçe olarak birleştirilen vilayetlerin umumi ve ortak menfaatleri ile ihtiyaçlarının belirlenmesi, karşılanması, düzenlenmesi ve vilayetler üzerinde sıkı bir teftiş ve denetleme sisteminin kurulmasıydı. (Behlülçil,1992:148; BCA, 1927, Dosya No: 0 30 18 11 26. 64. 7) Birinci Umumi Müfettişlik 27 Haziran 1927 tarihinde Diyarbakır'da, İkinci Umumi Müfettişlik 19 Şubat 1934'te Edirne'de, Üçüncü Umumi Müfettişlik 6 Eylül 1935'te Erzurum'da kuruldu. (Şimşir, 2007: 305)

Umumi Müfettişliklerin görev ve yetkileri; bölgesel kalkınmayı gerçekleştirme, güvenliği sağlamak, denetim yapmak, ülkede idari birliği sağlamak (Burgaç,2013) bölgesinin iktisadi, sıhhi, sosyal, kültürel, medeni, imrani ihtiyaçları ve işlerinin süratle teminini sağlamak, bölgesi dahilindeki ahalinin şahsi haklarının emniyetini ve korunmasını sağlamak, halkın iskan ve rahatını, köylü ve çiftçilerin toprak sahibi olmalarını sağlamak, vilayetler arasında müşterek yapılacak işlerin masraflarını paylaştırarak vilayet bütçelerine koyulmasını tebliğ etme, kanun ve nizamnamelerin uygulanmasını sürekli olarak takip ve kontrol etmek (Resmi Gazete,1927:3,4) görev ve yetkileri arasındaydı.

Umumi Müfettişlik Teşkilatının kadroları 27 Kasım 1927 tarihli talimatnameye göre teşkilatın kadrolarında; umumi müfettiş, başmüsavir, müsavir, ordu subayı, jandarma subayları ve inzibat memurları, şube müdürü, memurlar yer aldı.(Düstur,3.tertip. c.9:19)

1.Dördüncü Umumi Müfettişliğin Kurulması, Teşkilatı ve Görev Kapsamı

Osmanlı'dan Cumhuriyet Dönemi'ne uzanan süreçte Dersim Bölgesi ulaşılmaz güç, aşiret yapısının hakim olduğu ve sürekli isyanlara sahne olan zor bir bölgeydi. Bu sebeple gerek Osmanlı Dönemi'nde gerekse Cumhuriyet Dönemi'nde Dersim ile ilgili birçok rapor düzenlenmiş ve bu raporlarla bölgenin ıslahı amaçlandı. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, üstünkörü çözüm arayışlarının yerine, sorunu anlamak, uzun vadede çözmek gibi bir yöntemi benimsedi. Devletin Dersim'de tespit ettiği temel mesele halkın topraksızlığına dayanan ve aşiret reislerinin sorgulanmaz iktidarıyla sonuçlanan feodal aşiret düzeniydi.(Yeşiltuna,2012: 11) Gerek Osmanlı'nın son dönemleri gerekse Cumhuriyet yıllarında özellikle Dersim'i konu almış birçok rapor hazırlanmış ve bu yolla bölgenin ıslahı amaçlandı. Raporları hazırlayan devlet adamları önce bölgede tetkik seyahatine çıkarak bölgeyi yakından incelemişler, ardında da bölge halkıyla görüşerek daha sonra bu bölge hakkında rapor hazırladılar. Bu raporların genel olarak ortaya koydukları bazı ortak tespitler bölgenin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı, devletin Dersim'i nasıl değerlendirdiği ve devletin bu bölgeye nasıl baktığı şeklindeydi.

1935 yılının Ağustos ayında İsmet İnönü inceleme seyahatine çıkmıştır. (Tan,1934:1;Kurun,1935:2) Bu seyahat ülkenin özellikle Doğu illerini kapsamaktadır. (Özmen,1947:240) İnönü seyahatten sonra bir rapor (Şark Raporu) yazarak Atatürk'e ve İcra vekilleri Heyetine sundu.(Yeşiltuna,2007:385; Tan,1935:1) İnönü Şark raporunda ele aldığı konulardan biri Dersimdi. Raporda bu vilayetin yeniden kurulmasını, burada askeri bir idare tesis edilmesini ve Dersim ıslahatının bir programa bağlanması istenmekteydi.(Yeşiltuna,2007:387) Rapordan sonra 1935 yılı eylül ayında Ordu Müfettişi Orgeneral Kazım Orbay ile Tunceli'deki teşkilatın başına getirilmesi düşünülen Korgeneral Abdullah Alpdoğan Diyarbakır'a gitti. Burada Birinci Umumi Müfettiş Abidin Özmen ile birlikte çalışarak, Dersim Bölgesi işlerini tam yetki ile ele alacak güçlü bir makam oluşturulmasına yönelik bir proje hazırlayarak Ankara'ya döndüler. (Özmen,1947:241) Daha sonra Dahiliye Vekaleti Dördüncü Umumi müfettişlik kurulmasına dair tasarıyı hazırladı ve İcra vekilleri Heyetine sundu. Heyet tasarıyı kabul ederek 11 Kasım 1935'te TBMM'ye sundu. Dördüncü Umumi Müfettişlik, 11 Kasım 1935 tarihinde TBMM'ye sunulan Dördüncü Umumi Müfettişlik Teşkilatına Dair Kanun Layihası'nın gerekçesinde;

"Coğrafi sınırları birbirini çevreleyen bir kısım illerin güvenlik ve yasa (inzibat), ekonomi, sosyal ve kültürel noktadan ve bayındırlık bakımından, yüksek salahiyyet ve toplu görüş düzenliğini kollamak gereği ile ülkemizin üç muhtelif cephesinde, üç Umumi

Müfettişlik kurulmuştur. Yeni teşkili takarrür eden Murat ve Munzur vilayetleri ile Elazığ Valiliğini kaplamak üzere kurulan Dördüncü Umumi Müfettişlik, bu ülkede pek önemli işlerin yapılmasını temin için çok gerekli olmakla beraber, idari ve içtimai bakımdan özel durumlarla geliştirilmesi zaruri görülen Munzur Vilayeti ile bu vilayete yakınlıktan ötürü Elazığ ve Murat (Bingöl) Vilayetlerinin birbirlerine ilgili amme ödevlerini idare çığrının en yüksek salahiyetlerle bezenmiş bu teessüsün murakabesine bağlanması, vatandaşların hukuki ve her yönden gelişmesi hususunda çok faydalı görülmüştür” denilerek Dördüncü Umumi Müfettişliğin kurulacağı bölge için ne anlam ifade edeceği açıklanmıştır.(TBMM Zabıt Ceridesi, D.5, c.7:6) Bu tasarı TBMM'nin 16 Aralık 1935 tarihli oturumunda görüşülerek kabul edildi.(TBMM Zabıt Ceridesi, D.5,C.7,Sıra no.35:1)

Dersim Vilayeti 1926 yılında çıkarılan Teşkilat-ı Mülkiye Kanunuyla kaldırıldı ve henüz yeniden kurulmadı. Dördüncü Umumi Müfettişliğin kurulmasından kısa bir süre sonra meclisin 25 Aralık 1935 tarihli oturumunda Çoruh, Hakkâri, Bitlis, Bingöl ve Tunceli (Dersim) vilayetlerinin kurulması hakkındaki kanun tasarısı kabul edildi ve Dersim Vilayeti farklı bir isimle yeniden kuruldu.(TBMM Zabıt Ceridesi, D.5, c.7:172,173; Düstur, 3. Tertip, c.17:171)

Aynı gün Tunceli vilayeti Teşkilat ve İdaresi hakkında kanun tasarısı da mecliste görüşülerek kabul edildi.(TBMM Zabıt Ceridesi, D.5,c.7:175-182; Düstur, 3. Tertip, c.17:165-170) Tunceli ve çevresi için idarî alanda yeni bir kanun hazırlayan hükümet, Dördüncü Umumi Müfettişliğin kurulacağını da ilk olarak Tunceli Kanunu'nda belirtilmekteydi. Bu kanunun ilk maddesinde “Tunceli iline Korgeneral rütbesinde bir kişi vali ve komutan olarak atanacaktır. Bu kişi aynı zamanda kurulacak olan Dördüncü Umumi Müfettişliğin de Umumi Müfettişidir” denilmekteydi. (Düstur, 1936, 3.tertip. c:17: 165; İnönü, Defterler: 186)

Erzincan ilinin Pülümür ilçesiyle, Elazığ ilinin Nazımiye, Hozat, Mazgirt, Ovacık, Pertek, Çemişgezek, ilçeleri de Tunceli vilayetine bağlandı. Yine aynı kanunla Bingöl de vilayet haline getirildi, Muş vilayetine Genç, Çapakçur, Solhan ve Bingöl ilçeleriyle Erzincan vilayetinin Kiği ilçesi bu vilayete bağlandı. (Düstur,1935, 3.Tertip, c:17:165) Dördüncü Umumi Müfettişliğin çalışma alanı Bingöl, Tunceli ve Elazığ vilayetleriyle ile bu vilayetlere bağlı ilçe ve köyleri kapsamaktaydı.(Taş, 1997:127) Müfettişliğin merkezi Elazığ'dı. (Son posta, 1936:5)

Dördüncü Umumi Müfettişliğin kurulmasına dair 6 Ocak 1936 tarihli ve 2/3823 sayılı kararname yayımlandı. Kararnamede:

“Orta Anadolu'nun doğu kısımlarında ve bilhassa Şark halkının mütekasif bulunduğu Dersim çevresinde idare ve inzibat işlerinin esaslı surette tanzim ve hükümet murakabesinin daha yakından ifasını temin için, yeniden kurulacak Bingöl ve Tunceli ve Birinci Umumi Müfettişlik mıntikasından ayrılacak Elaziz (Elazığ) vilayetlerini ihtiva etmek ve 27 Teşrinisani (Kasım) 1937 tarihli talimatname ile muayyen vazife ve salahiyetleri haiz olmak üzere, 1164 sayılı kanunun birinci maddesine dayanarak, Dördüncü bir Umumi Müfettişlik kurulması, Dahiliye Vekilliği'nin 4 Ocak 1936 tarih ve 52 sayılı tezkeresi ile yapılan teklif üzerine İcra Vekilleri Heyeti'nce 9 Ocak 1936'da onanmıştır” ifadeleri yer aldı.(Başbakanlık Cumhuriyet Arşiv(BCA),030 18 01 02 61 1 8)

Tunceli ve çevresi için idari alanda yeni düzenlemeler getiren kanunun ardından 6 Ocak 1936 tarihinde Dördüncü Umumi Müfettişlik kurulmasına dair kanun çıkartılarak yürürlüğe sokuldu. (Düstur, 3.Tertip, c:17: 151-152; Resmi Gazete, 1936, No: 3207; BCA, 1936, Dosya No: 0 30 18 01 .61) Dördüncü Umumi Müfettişliğin kurulmasından sonra 8. Kolordu

Komutanı Korgeneral Hüseyin Abdullah Alpdoğan tayin edildi. Abdullah Alpdoğan 10 Ocak 1936'da başladığı görevini (Cumhuriyet,1936:1) 1943 yılına kadar sürdürdü.(BCA, 1936, Dosya No: 0 30 18 01 61 2 12)

Abdullah Alpdoğan'dan sonra yerine Korgeneral Muzaffer Ergüder (BCA, 1946, Dosya No: 0 30 11 1 180 4 15; BCA, Dosya No: 0 30 18 01 02 103 78 17) 1946 yılında Korgeneral Ekrem Baydar atandı. (BCA, 1946, Dosya No: 0 30 18 1 2 110 12 20 ; Turan, 1946, No: 7262:1)

1935 yılında Dördüncü Umumi müfettişlik Teşkilatı'na bağlı bürolarda görev yapan memurların sayısı ve aldıkları maaşlar şu şekildeydi :

Tablo 1. Dördüncü Umumi Müfettişlik Teşkilat kadrosu

Dahiliye Vekaleti			
Adet	Barem Derecesi	Maaş	Makam
1	1	150	Umumi Müfettiş
1	2	125	Başmüşavir
1	7	55	Hususi Kalem Müdürü
3	14	20	Katib
1		50	Levazım ve Daire Müdürü
10		30	Odacı
3		20	Sekreter
Maliye Vekaleti			
Adet	Barem Derecesi	Maaşı	Makam
1	5	80	Dördüncü Umumi Müfettişlik Müşaviri
Sihhat ve İctimai Muavenet Vekaleti			
Adet	Barem derecesi	Maaşı	Makam
1	5	80	Dördüncü Umumi Müfettişlik Müşaviri
1	6	70	Dördüncü Umumi Müfettişlik Muavini
6		125	Katib
Adliye Vekaleti			
Adet	Barem derecesi	Maaşı	Makam
1	5	80	Dördüncü Umumi Müfettişlik Müşaviri
Maarif Vekaleti			
Adet	Barem derecesi	Maaş	Makam
1	6	70	Dördüncü Umumi Müfettişlik Müşaviri
İktisat Vekaleti			
Adet	Barem derecesi	Maaş	Makam
1	6	70	Dördüncü Umumi Müfettişlik

			Müşaviri
Ziraat Vekaleti			
Adet	Barem derecesi	Maaş	Makam
1	5	80	Dördüncü Umumi Müfettişlik Müşaviri
1	6	70	Dördüncü Umumi Müfettişlik Müşaviri

Kaynak: Düstur, 1935: 91; Tan,1935: 3

2.Dördüncü Umumi Müfettişliğin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Faaliyetleri

Dördüncü Umumi Müfettişlik bayındırlık, güvenlik, sağlık, eğitim, idari alanlarında çalışmalar yaptı. Ancak bu çalışmada sosyo-ekonomik ve kültürel faaliyetler üzerinde durulmuştur.

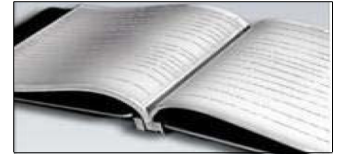
2.1 Kültürel Faaliyetler

Dördüncü Umumi Müfettişliğin görev bölgesini kalkındırma yolunda en önemli çalışmalarından biri eğitim öğretim alanındaki çalışmalarıydı. Bu sebeple öncelikli amaçlar arasında, bölgedeki okul sayısının artırılması, eğitimin yaygınlaştırılması, kız çocuklarının okula gönderilmesi, Türk dilinin bölgede yaygınlaştırılması vardı. Bölgede Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitilmiş nüfus çok fazla olmadığı gibi istihdam edilecek yetişmiş öğretmen de yoktu. Bölgede bunlar göz önünde bulunduran Umumi Müfettiş ve müşavirleri çalışmalar yaptı.

Umumi Müfettiş Alpdoğan'ın Umumi Müfettişler Konferansı'nda şu tespitte bulunmuştu: Dördüncü Umumi Müfettişlik'te 54'ü 3, 39'u ilk mektep 142 muallimle idare edilmekte, tahsil çağındaki 45.230 çocuğun 6.621'i mekteplere devam etmekte. Nispet 12.5 (Umumi müfettişler toplantı tutanakları, 2010: 53) Müfettişlik mıntıkasında 7 okul açıldı, ancak yaş büyük olanlar okula alınmadığı için şikayetlere konu oldu. Umumi Müfettiş Alpdoğan okullaşma oranının artırılmasının yanı sıra Türkçe öğretilmesinin de zorunluluğu üzerinde durdu.(Umumi Müfettişler Toplantı Tutanakları, 2010: 136)

Müfettişlik mıntıkasında "ilköğretim davasına" büyük önem verildi. Az zamanda ve genel program dairesinde büyük bir hamle ile Dördüncü Umumi Müfettişlik bölgesi özellikle Tunceli mıntıkası okullarla donandı. (Son Posta,1945:6) Erzincan'da köy okullarına yardım yapıldı (Son Posta, 1937:5) ve ek olarak 12 köy mektebi yapıldı (BCA 1937, Dosya No: 0 30 10 72 470 4)

Müfettişlik, 1939'da Çemişgezek'te bir okul yaptı. Kasabanın ortasında yer alan okul iki katlı bir binaydı. Üçü alt, üçü üst katta olmak üzere altı dersane, (Dersim Harekâtı ve Cumhuriyet Bürokrasisi, 2011: 171) ve sahne olarak kullanılması planlanmış portatif bir camlık vardı. İsmet İnönü "Hatıralarında" uygulanan projenin başarıya ulaştığını açıklamaktadır. (İnönü, 1998: 52) İsmet İnönü'nün direktiflerine uyularak bölgede ilköğretim davası üzerinde duruldu. Bilhassa Tunceli'nin Kazaları'nda bu yürütüldü.

Abdullah Alpdoğan'ın yerine 1943'te Müfettişliğe getirilen Muzaffer Ergüder'in direktifleriyle mektepler açıldı ve gezici öğretmenler bu işle uğraştılar. Tunceli Maarif Müdürü Nazımiye ve diğer kazalara giderek yerinde tedbirleri aldı. (Turan, 1944:1) Dördüncü Umumi Müfettişliğin eğitim konusunda bir başka çalışması eğitim imkanları sağlamak amacıyla Elazığ'da bir ortaöğretim yurdunun "Okul Öğrencilerini Koruma Kurumu'nun kurulmasıdır. Yurda, Elazığ, Tunceli ve Bingöl illerinden talimatnamedeki esaslar dairesinde öğrenci alındı (Turan, 1945:2) Umumi Müfettiş Alpdoğan Elazığ'da yeniden yapılması düşünülen ortaokul binası ile lisenin yapılmasını da sağladı (Nazlı, 1939: 57) Lise binasının temel atma törenine büyük bir halk kitlesi katıldı. Alpdoğan "Bu irfan müessesesinin" değerini anlatarak, Milli Şef İsmet İnönü'ye ve büyüklerine şükran duyduğunu ifade etti. (Cumhuriyet, 1939:3)

1939'da Birinci Milli Eğitim Şurası toplanmış ve bu şuradan başlayarak kırsal kesimde yaşayan halkın eğitilmesi önemli bir yer tutmuştur. Nitekim Dördüncü Umumi Müfettişlik Maarif Müşaviri Şevket Süreyya Aytaç İkinci Maarif Şurasına katılarak eğitim konusundaki düşüncelerini şöyle açıkladı:

"Bunlardan birisi eğitmen mekteplerinin üç sınıflı olması meselesidir. Diğeri de Türkçeden başka dil konuşan vatandaşların okutulması ve yetiştirilmesi meselesidir. Eğer bugün bazı vatandaşlar okuduktan sonra memlekete faydalı olmamışsa bunun sebebi dünkü mektebin aczinden ileri gelmektedir. Bir insanı okutmak demek ona nazari malumat vermek değil, onu forme etmektir ve insanın evvela kendi vatanına, kendi varlığına hizmet edebilmesi ve onun müşterek büyük hareketine kendi hareket ve kuvvetini katabilmesidir. Bunu yapamıyorsa sebebi dünkü mekteplerin insan yetiştirmekle değil ancak onu okutmakla uğraşmasındandır." (Birinci Maarif Şurası, 1939 : 352)

Dördüncü Umumi Müfettişlik eğitim yoluyla entegrasyonu amaçladı. 1940 yılında Maarif Vekaleti ve Müfettişliğin emirleriyle Bingöl dahilinde biri merkeze bağlı Karapınar köyünde ve ikisi Kiği'ye bağlı Hogas ve Simhaç köylerinde, üç millet mektebi açıldı ve 400 kişi kaydedildi. Burada halka okuma yazma öğretildi. Ayrıca burada öğretmenler "milli mefkûreyi" yükseltmek için konferanslar verdi. (Doğu Anadolu ve Cumhuriyet bürokrasisi, 2011:18)

1944 yılına gelindiğinde Dördüncü Umumi Müfettiş Muzaffer Ergüder okul binalarının ders yılı başına kadar yetiştirilmeleri için emir verdi. Bu sebeple vilayet özel bütçesinden 20 bin lira bir yardım yapıldı. Buna göre inşaat halinde bulunan bütün okulların ders yılı başına kadar ikmal edilerek Cumhuriyet Bayramı'nda toplu bir açılış töreni yapılması kararlaştırıldı. Bunlara ek olarak Tunceli'de "ilköğretimi gerçekleştirme kurulu" Umumi Müfettiş Muzaffer Ergüder başkanlığında toplandı. İlköğretim kurulunda öğrencilerin devamı, yapı işleri hakkında harita üzerinde genel durum incelenerek tartışmalar yapıldı. Düşünülen işlerin yapılması hakkındaki karar kazalara ve ilgililere bildirdi. (Dersim harekâtı ve Cumhuriyet bürokrasisi. 2011:347)1945 yılında Dördüncü Umumi Müfettişlik İçişleri Bakanlığı'na eğitim konusunda çalışmalarının yürütülmesi ile ilgili rapor halinde sundu. (BCA, 1945, Dosya No:0 30 10 72 471 12.4)

Müfettişlik kurulduğu günden itibaren halkı bilgilendirme amaçlı konferanslar düzenledi. 1940 yılında Maarif Müşavirliği tarafından İkinci Dünya Savaşı sebebiyle "halkı tenvir ve ikaz için yapılması gerekli olan hususat hakkındaki buyrukların kazalara tebliğ edilerek muktezi tedbirlerin alınması " konulu çeşitli konferanslar düzenledi. (BCA, 1940, Dosya No:490 1 00 1013 909 1. 40-5857) Müfettişlik mıntıkasında gerçekleşen bu konferanslar (BCA, 1941: Dosya No:490 1 00 1008 889 2 . 111-182/2012) toplam 28

taneydi. Elazığ'da Konya mebusu Ali Türel tarafından alınması gerekli tedbirler hakkında ve Elazığ'a bağlı Harput halkevinde, Hankendi ve Balibey nahiye merkezlerinde konferanslar düzenlendi. Erzincan'da Mebus Süreyya Özgeevren tarafından köyde geniş bir halk kitlesine, başöğretmenlerden oluşan bir grup yine aynı yerde konferans verdi. Yine Solhan ve civarındaki köylerde konferans tertip edildi. (BCA, 1941, Dosya No: 490 1 00 1008 889 2 . 70–1516) Bu konferanslar halkı pratik konularda bilgilendirme amaçlıydı.

2.2 Halkevleri ile Yapılan Çalışmalar

Dördüncü Umumi Müfettişlik görev bölgesindeki halkevleri aracılığıyla kalkınma yönünde faaliyetlerde bulundu. Müfettişlik halkevlerinin tüm şubelerindeki çalışmaları maddi olarak destekledi ve müşavirlerin çalışmalara katılmasını sağladı. Halkevleri, okuma yazmayı öğrenmeyi halka götürmek görevini üzerine aldı. Halk dersaneleri ve kurslar şubesinin temelleri bu duygularla atıldı ve bu yöndeki çalışmalara hız verildi. Dönemin Türkiye'sini düşündüğümüzde, tüm ülkede olduğu gibi Elazığ'da da okuma çağına yeni girenlerin dışında, o döneme kadar hiç okutulmamış vatandaşların olduğu da muhakkaktı. Bu itibarla Halkevinin faal şubelerinden birisi de halk dersaneleri ve kurslar şubesiydi. Kurslar şubesinde; Türkçe dil kursu, yabancı dil kursu, okuma yazma kursu ve mesleki toplantı ile kursların yanı sıra, dönemin sosyal hayatını ilgilendiren eğitici kurslar da verilmekteydi. Elazığ Halkevi 1938 yılı içerisinde çeşitli dil dersaneleri açtı. Bunlar Almanca, Fransızca, İngilizce ve okuma yazma dersaneleriydi. (BCA. 1941, Dosya No:490 1 00 997 852 1 . 38) Almanca dershanesinde Almanya'da ziraat öğrenimi yapmış olan Dördüncü Umumi Müfettişlik Ziraat Müşaviri Tefik Dünder tarafından verilen derslere 18 kişi devam etti.(Altan, No:35,1937,45)

Müfettişliğin bir diğer çalışması da, ülkenin her köşesinde olduğu gibi zehirli gazla karşı korunma komisyon ve birlikleriydi. Halkın bilgilerini arttırmak Elazığ Halkevi salonunda hava gazı kursu açıldı. Tunceli, Elazığ ve Bingöl vilayetlerinden birçok memur ve öğretmen katıldı. (Altan, No:29,1937:12) Hava ve zehirli gaz tehlikesinden korunma kursunda Alpdoğan, hava müdafaasının değeri üzerinde durdu. (Altan, No:28,1937:12) Umumi Müfettişliğin halkevleriyle birlikte yaptığı bir başka çalışma da halkı bilgilendirme amaçlı verilen konferanslardı. Elazığ Halkevinde verilen konferanslar şöyleydi:

Tablo 2. Halkevinden Müfettişlik Tarafından 1937 Yılında Verilen Konferanslar

Tarih	Müfettişlik Müşaviri	Konferansın Konusu
01.12.1937	Ziraat Müşaviri Tevfik Dünder	Ziraatta Kuralık Meselesi
08.12.1937	Kurmay BinbaşıNeşet Toron	Adabı Muaşeret ve Hayat Bilgisi
22.12.1937	İktisat Müşaviri Nejdet Yücer	Saltanat Devrindeki Ekonomik ve Sosyal Savaşımız ve Cumhuriyet Devrindeki İktisadi İrileri Hamlelerimizin Başlıca

		Saikleri
29.02.1937	Adli Müşaviri Fehmi Akyön	Adli İnkılabımızın Ana Hatları

Kaynak: Altan, 1937

Tablo 3. Halkevinden Müfettişlik tarafından 1938 yılında verilen konferanslar

Tarih	Müfettişlik müşaviri	Konferansın Konusu
09.02.1938	Baş Müşavir Fuat Baturay	İdare Usulü
16.02.1938	Kurmay Binbaşı Şükrü Sirer	Vatandaşların Ve Yedek Subayların Askerlik Vazifeleri
02.03.1938	Sıhhat Müşaviri Veteriner Doktor Mukdim Aysam	Antropoloji Nedir? Türk Irkı Ve Türk Dilinin Antropolojik Mevkii
30.03.1938	İktisat Müşaviri Necdet Yücer	Suriye İle İktisadi Münasebetimiz
13.04.1938	Ziraat Müşaviri Şemsettin Akkaş	Bağcılık
27.04.1938	Kültür Müşaviri Şevket Süreyya Aytaç	İnzibat Meseleleri
11.05.1938	Veteriner Müşaviri Fuat Yersel	Kanatlı Hayvanların Yetiştirilmesi
18.05.1938	Tunceli Defterdarı - Maliye Müşavirliği Cemal Gölge	Vergi Nedir? Ne İçin Alınır? Vergi Mukayeseleri Ve Türkiye'deki Vergilerin Nevi

Kaynak: Altan, 1938: 68

Tablo 4. Halkevinden Müfettişlik tarafından 1939 yılında verilen konferanslar

Tarih	Müfettişlik Müşaviri	Konferansın Konusu
18.1.1939	Sıhhat Müşaviri Veteriner Doktor Mukdim Aysam	Çocuk Hıfzıssıhhası
08.03.1939	Ziraat Müşaviri Tevfik Dündar	Bölgenin Zirai Hususiyetleri, Gelişme İmkanları
10.05.1939	Kültür Müşaviri Şevket Süreyya Aytaç	İrade Terbiyesi

Kaynak: Altan, 1938: 68

Halkevinde Müfettişlik tarafından konferanslar düzenlenmesi 1941 yılında da devam ettirildi. 1944'te düzenlenen gençlik gecesinde Naşit Sarıca "Halkçılık Nedir?" konulu bir konuşma yaptı ve milli bilinci yükseltmeye çalıştı (Turan, No:1068, 1944:1) Naşit Sarıca

tarafından verilen bir diğer konferans “Çocuklarımızı Niçin Okutmalıyız” konulu konferanstı. Okul ve eğitimin önemini belirten bu konuşmaya bütün vatandaşlar köy ve köylülerin davet edildi. (Turan, No:1068,1944:1)

Toplumsal gelişme, halk ile aydın arasındaki uçurumu kapatmak, aydınlara halkın öz değerlerini tanıtmak halka da Cumhuriyet rejiminin ilkelerini aşılacak köycülük kolunun çalışmalarının temelini oluşturdu (İğdemir,1974:122) Dördüncü Umumi Müfettişlik Baytar Müşaviri Fuat Yersel, Kültür Müşaviri Şevket Süreyya Aytaç, Ziraat Müşaviri Tefvik Dünder köycülük şubesinde önemli çalışmalar yaptılar. (Altan, No:33,34,35,1938:1) Ayrıca halkevlerinden, Müfettişliğe gönderilen yazılarla kütüphanelere kitap, halkodalarına verilmek üzere, vecize levhası, halkodası hesap defteri (BCA, 1945, Dosya No: 490 1 00 1045 1016 2 .90-796) temin edildi. Ayrıca Tunceli ili dahilinde aynı yıl açılan halk odalarına 38 kitap paketi, 19 duvar levhası, 20 hesap çalışma defteri (BCA, 1945, Dosya No: 490 1 00 1045 1016 2 .109-2271) halkodaları kütüphanelerine verilmek üzere kitap (BCA, 1945, Dosya No: 490 1 00 1045 1016 2 . 326 -6683) gönderildi.

2.3 Sosyo-Ekonomik Çalışmalar

Cumhuriyet’in devraldığı sosyo-ekonomik mirasın sınırlı imkânları, eldeki kaynakların en verimli biçimde ve ülke gerçeklerine uygun olarak değerlendirilmesini, her zamankinden daha önemli kılıyordu. Bu gerçek, Doğu Anadolu’nun çetin coğrafi şartları ile birleşince, bölgenin geleneksel tarıma dayalı yapısının devamını ve bunun doğal sonucu olarak gelişme hızındaki nisbî yavaşlığı da beraberinde getirdi.(Aşgın, 2000:107)

Dördüncü Umumi Müfettişlik görev bölgesini ekonomik yönden kalkındırmaya çalıştı. Ekonomik kalkınmanın sağlanması aynı zamanda halkın sosyal alanda refah düzeyini de arttırdı. Müfettişliğin çalışmalarıyla kaza merkezlerinde pazarlar kuruldu, maden işletmelerinde - Ergani’de bakır, Guleman’da krom- işçi sayısı artırıldı. (Umumi Müfettişler Toplantı Tutanakları, 2010:103)

Bu bölgede seyyar satıcılar önemli bir sorundu. Bunlar köylüyü pazara, kasabaya indirmemek için propaganda yapıyorlardı. Bu suretle kendi mallarını birkaç misli pahalı satarak, halkın elinden yağını, yumurtasını birkaç misli ucuza alırlardı. Müfettişlik seyyar satıcıları ortadan kaldırdı ve bu duruma son verdi. Bundan sonra kasaba ile alışveriş başladı (Umumi Müfettişler Toplantı Tutanakları, 2010: 134) Bir başka sorun, tütün işçilerinin emniyet olmadığını için peşin para istemeleriydi. Müfettişlik bu soruna çözüm bulmaya çabaladı ve onlara on günde bir para verilmeye başlandı. (Umumi Müfettişler Toplantı Tutanakları, 2010:137) Müfettiş Alpdoğan “Tunceli’de şekavetin başlıca sebebinin iktisadi sorunlar olduğunu” dile getirerek iş bulunup, okul açılmasıyla “ağaların tagallübünün” önüne geçileceği fikrindeydi. (Akşam, 1937:9) Alpdoğan, yeni geçim kaynakları sağlamayı düşünerek Erzurum-Sivas demiryolu hattının inşaatında, yol faaliyetlerinde bölge halkına ağırlık verilmesini sağladı. Köylüler tefecilerin elinde kurtarıldı. Köylü şehirde 70 kuruşa satabileceği malı, yolunu bilmediği şehre götüremedi ve 5 kuruşa tefeciye satmak zorunda kalmaktaydı. Karşılığında da tefeciden 10 kuruşluk bir malı 30–40 kuruşa alırdı. Müfettişliğin çalışmalarıyla tefecilerin faaliyetine son verildi. (Tan, 1937:2)

Umumi Müfettişlik bölgede incelemelerde bulunarak, halkın şikâyetlerini dinledi. Örneğin, halk Ovacık kaymakamının kaza memurları arasında ahenksizlik yarattığı ve bu hal ve vaziyetten şahsi istifade teminine çalıştığı, ofis hububatını gerçekten muhtaç olanlara dağıtması gerektiği halde bir fırıncıya usulsüz olarak buğday verdiği ve köylüden ucuz

fiyatla yağ toplatarak ticaret ettiği Kalan Kaymakamı hakkında şikayette bulundu. Bunun üzerine Umumi müfettişlikçe tahkiklerde bulunuldu ve yerinin değiştirilmesi istedi. (Umumi Müfettişler Toplantı Tutanakları ^{2010:}207) Ek olarak Müfettişlik Elazığ bölge müfettişi Münir Soykam'ın hazırladığı Ağın raporunda Ağın Halkodasına bir tezgâhla iki çıkırık yollandı. Ancak halk kullanmasını bilmediği için seyyar usta da gönderildi. (BCA, 1941: Dosya No:490 1 00 997 852 1. 110)

Umumi Müfettişlik, bölgede doğal afetlerden sonra halka yardım götürmeyi ihmal etmedi. Erzincan'da deprem olduğunda buraya yardım katarı gönderdi. Bu katardan halka malzeme, yiyecek verildi. (Ulus, 1939:5) Yine, 1940'ta Elazığ'da yağmurdan sonra şehri sel bastı, sel birçok evi, dükkânı kullanılamaz hale getirdi. Müfettişlik bu konuda gerekli tedbirleri aldı. (Ulus,1940:4)

Umumi Müfettişlik bölgede yoksullara, yardıma muhtaç olanlara hizmet götürdü. Örneğin, Elazığ'da açlıktan ve giyimsizlikten ölen çocukların sayısı her geçen gün artmaktaydı. Bunlar arasında Tunceli ve Elazığ köylerinden gelenler de vardı. Müfettişlik, Elazığ'da mevcut hanlardan birinin tamir edilmesi suretiyle sokaklarda aç yatan, dilenen çocukların barındırılması için faaliyete geçti. Bu sebeple hem halktan yardım temin edilmeye başlandı hem de hükümetin bu işe el atması ve para yardımı yapması talep edildi. Bu fakir çocuklardan bir kısmının yatı mekteplerine ve sanat okullarına sevk edilmesine çalışıldı. (Doğu Anadolu ve Cumhuriyet bürokrasisi,2011:61) Dördüncü Umumi Müfettişlik bölgesinde halk sağlığını tehdit eden hastalıkların ortadan kaldırılmasına çaba gösterdi. Alpdoğan, bölgenin sağlık durumuyla ilgili tespitlerinde, Umumi Müfettişlik kurulmadan önce özellikle sıtma ve frengi hastalığının yaygın olduğunu, buna karşılık doktor sayısının yetersiz olduğunu belirtti. Müfettişliğin çalışmalarıyla bu iki hastalığa karşı mücadele ettiklerini bu amaçla öncelikle bölgeye seyyar sıtma doktorları getirttiklerini açıkladı. Bunlara ek olarak Çapakçur ve Pülümür'de yeni dispanserler açıldığını, Palu, Mazgirt, Hozat ve Ovacık'ta dispanser yapımına başlandığını dile getirdi. (Umumi Müfettişler Toplantı Tutanakları ,2010:100) 1936 yılında Umumi Müfettişlik mıntkasında yapılacak inşaat kapsamında Tunceli ve Bingöl vilayetlerinde hastane ve dispanser yapılması kararı alındı. (BCA, 1936, Dosya No: 0 30 71 469 2 . 115 - 4063) Ayrıca Elazığ hastanesi , (BCA ,1937, Dosya No:0 30 71 469 2 ;Tan, 1937:8 Elazığ Cüzzam Pavyonu kısa sürede yapıldı. (BCA ,1937, Dosya No:0 30 10 72 470 6. 4) Müfettişlik sağlık binalarının olmadığı yerlerde sağlık otomobiliyle hizmet götürdü. Bingöl'de bir sağlık otomobili ile seyyar bir doktor temin ederek köylere ilaçların dağıtımını sağlandı. Bu diğer vilayetlerde de uygulandı. (Doğu Sorunu,2010: 49) Yardım Sevenler Kurumu ilin en önemli sorunu olan sağlık sorunu konusunu ön plana aldı ve şehirde bir muayene evi açmayı kararlaştırdı. Kurumun çalışmaları şehirde halkın yakın ilgisini uyandırdı. 6 doktor bir muayene evinde parasız muayeneler yaptı. Bir eczacı muayene evine tam takım bir yatak bağısladı. Yoksullar reçetelerini parasız yazdırdı, doğum yapmış kadınlara her türlü kolaylıklar gösterildi ve 20 lira para yardımı yapıldı.(Turan,1945:1) Umumi Müfettiş Ekrem Baydar'a müracaat üzerine doktorlar cumartesi, salı, perşembe günleri saat 15.00'ten 17.00'e kadar halkevi sosyal yardım odasında hastaları parasız muayene ettiler.(Turan,1946:1) Müfettişliğin çabalarıyla sağlık hizmetleri yaygınlaştırılmaya, en ücra köşelere ulaşılmaya çalışıldı. Müfettişlik, bölgenin kalkınmasını sağlamak için çabalarda bulundu.

2.4 Hayvancılık Alanında Çalışmalar

Bölgenin en önemli geçim kaynaklarından biri hayvancılıktı. Bu bağlamda Umum Müfettişliğin üzerinde durması gereken temel konulardan biriydi. Bu durumu göz önünde bulunduran müfettişlik hayvancılık işine titizlikle eğildi.

İpekböcekçiliği, Dünya savaşı yıllarına kadar Elazığ'ın en önemli geçim kaynağıydı. Sadece ipek böceği tohumu ticaretinde her sene vilayete 1,5 milyon altın girmektedir. Bu tohumlar Bakü ve İran'a yollanıyordu. İpekli kumaş ihracatı vilayet ihracatında çok önemli bir yer tutuyordu. Her yerde geniş dutluklar vardı. Ancak Dünya savaşı senelerinde bu dutlukların çoğu bakımsız kaldı. Böcekhaneler ihmal edildi, tezgahlar faaliyetten kalktı. Umumi Müfettiş Abdullah Alpdoğan vilayetin bu vaziyetini tetkik etti ve halkı tekrar eski durumuna döndürmek için Bursa İpekböcekçiliği Enstitüsünden getirttiği 50 kutu böcek tohumunu, halka parasız dağıttı. (Nazlı,1939, 43; Ulus, 1936:2; Dünder,1939 :26). 1936 ve 1937 yıllarında dutluklar ve koza aşığıda gösterilmektedir.

Tablo 5. 1936 'da Dutluklar ve Koza Hasılatı

1936	Dutluklar	İşgal ettiği saha	Koza miktarı
Merkez	279 adet	36 hektar	2007 kilo
Palu	270 adet	30 hektar	1886 kilo
Geban	240 adet	30 hektar	1420 kilo
Yekün	789	96	5313

Kaynak: Nazlı, 1939: 45

Tablo 6. 1937'de Dutluklar ve Koza Hasılatı

1937	Dutluklar	İşgal ettiği saha	Koza miktarı
Merkez	279 adet	36 hektar	10640 kilo
Palu	270 adet	30 hektar	600 kilo
Geban	230 adet	30 hektar	4300 kilo
Yekün	789	96	15540

Kaynak: Nazlı, 1939: 45

Müfettişlik hayvancılığı geliştirmek amacıyla Ziraat Vekâleti'nden uzmanlar getirterek, bu konuda raporlar hazırlattı. Çapakçur'da hayvan nesillerinin ıslahı çalışmaları başlatıldı ve Arap atı, koyun, keçi, katır ıslahıyla uğraşıldı. (Nazlı,1939:44) 1947 yılında yapılan valiler toplantısında at ve sığır neslinin ıslahı hakkında konuşuldu. Elazığ, Bingöl, Erzincan ve Tunceli'de merkep aygırı alım satım işlemleri için bir depo yapılması ve bunun için Tunceli il merkezi olan Kalan'daki mevcut ahırlardan faydalanılması için Müfettişlikçe girişimlerde bulunuldu. (Doğu Anadolu ve Cumhuriyet Bürokrasisi,2011,86) Müfettişlik, hayvan verimini arttıracak tesisler yaptırdı. Bu tesislerin başında Elazığ'da soğuk hava ve dondurucu depolarıyla fenni bir mezbaha kurulması başta gelmekteydi.(Uluğ, 2007:244)

Bölgede yapılan bir başka çalışma, tavukçuluk istasyonu kurulmasıydı. Bu sebeple bütçeye ödenek konması talep edildi. Bölgede tavukçuluk işiyle uğraşacak olanlara hizmet edecek olan bu istasyon için kümeslerin Umumi Müfettişlik binası civarında hazırlandı. Ankara tavukçuluk enstitüsünden de damızlık hayvanlar getirildi.(Turan, No:1145,1944:2; Turan, No:1170,1945,1,2) Dördüncü Umumi Müfettişlik bölgesinde halkın en önemli

geçim kaynağı olan hayvancılık konusunda gayret gösterdi. Halkın ekonomik durumunun iyileştirilmesine çalışıldı.

2.5 Ziraat Alanındaki Çalışmalar

Dönemin Türkiyesi’nde ekonominin en önemli kesitini zirai faaliyet oluşturduğundan müfettişliğin de bölgenin kalkınması için öncelikle ele aldığı konuların başında gelmekteydi. Umumi Müfettişlik bu konuda çalışmalar yaptı. Dersim’e Trabzon’dan kaçak tütün getirildiği için Müfettiş Alpdoğan tütünlerden fazla fiyat alınması gerekliliğini Tarım Müdürlüğüne bildirdi. (Umumi müfettişler toplantı tutanakları, 2010:220) Ayrıca Hozat ve Pertek’e tütün ekimine izin verildi. Ancak bunların iyi cins tohuma sahip olmadığı için dışarıdan iyi tohum getirildi. Bunun sonucunda 50 bin kilo yerine 70 bin kilo mahsul alındı ve halkın iyi para kazanması sağlandı.(Umumi Müfettişlikler Toplantı Tutanakları, 2010:137)

Umumi Müfettişliğin teşebbüsüyle yapılan bir başka çalışma, Elazığ’da kurulan zahire ve ticaret borsasıydı. Bu borsada her türlü hububat, zahire, un, pirinç, kitle, mazı, ceviz, pamuk, hayvan mahsulleri üzerinde alım satım yapıldı.(Ulus,1936:2; Dündar,1939:45;Son Posta,1936:5) Ayrıca Umumi Müfettiş Çemişgezek’te incelemeler başlatarak yemişçiliğin geliştirilmesine ve köylüye iyi tohum verilmesine yönelik adımlar attı. (Uluğ ,2007:233) Tunceli Vilayetine bağlı Çemişgezek Kazası köylüleri dut ağaçlarının senelerdir tahrip olduğunu ve yazın ortasında birkaç ağacın birdenbire kuruduğu için Umumi Müfettişliğe müracaat ettiler. Müfettişliğin Ziraat Müşaviri Tevfik Dündar bu sebeple incelemelerde bulunarak dut ağaçlarının kök çürüklüğü hastalığından kurduklarını tespit etti ve gereken tedbirleri aldı. (Dündar ,1939:52)

Van ve Erzincan sahasındaki kurutma ve sulama Doğu’da önemli öülen işler arasındaydı. Sansa boğazından çıktıktan sonra Erzincan Ovasına dahil olan Fırat nehrinin meylinin azalması yüzünden yatağının dolmuş olması nedeniyle, bataklık meydana gelmişti.(Ulus,1938:6) Nafia Vekâleti Fırat Nehri’nin Erzincan Ovası’ndan geçerken meydana getirdiği bataklıkları kurutmaya karar verdi. Kurutulacak bataklık iki kısımdan oluşuyordu. Bunlardan biri Norgah bataklığı diğeri çermik bataklığıydı. Bunlar için kurutma kanalı açılacaktı ve bu kanal Bisvan köyü karşısında Fırat’a kavuşturulacaktı.(Vakit,1937: 4;Son Posta,1937:5; Erzincan Ovası bataklıkları kurutma işleri,1938:1) Dördüncü Umumi Müfettişi Abdullah Alpdoğan 1938’de Erzincan’a giderek ve milletvekilleriyle Erzincan’daki bataklıkların kurutulması için görüşmelerde bulundu.(Ulus,1938:10)

Müfettişlik ayrıca Erzincan’da sebze hali yaptırdı. (Tan,1938:8) Böylece üreticinin ürünlerinin değerlendirilmesi ve tüketiciye ulaştırılması yönünde bir çalışma başlatıldı. Bu çalışmanın bir yansıması da hayat pahalılığının önlenmesiydi. Umumi Müfettişlik köylünün bilgisini arttırmak, kalkınmayı sağlamak için “Bağcılık Öğütleri”, ve “Pulluk ve Tohumluk Öğütleri” isimli kitapçıkları bastırdı. Bu şekilde halkı bilgilendirmeye çalıştı. Elazığ’ın zirai ve ılıman ikliminde geniş fidanlıklar tesisi ve meyve ağacı yetiştirilmesi konusunda da adımlar atıldı. Yeni kurulan devlet mahallesinde de bir orman çiftliği kurmak için Alpdoğan çok çalıştı. (Cumhuriyet, 1939:4)

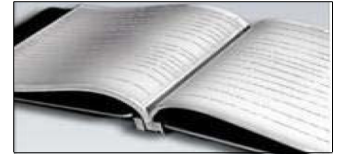
Kiği’de halk ile görüşmelerde Yazıcıoğlu Hüseyin adlı yurttaş tohumlarının eksik olduğunu, çiftçiliğin geri kaldığını, yeni icat edilen tohum makinelerinin gönderilmesini

istediklerini söyledi. Bu konu üzerinde yüksek idare makamlarıyla temaslarda dahi buğdayların iyi olmadığı ve isli buğdayları böceklerin yemediği söylenildi. Bunun üzerine Umumi Müfettişlik Elazığ'daki tohum temizleme makinesinin Bingöl'e gönderileceğini ifade etti. Kiği-Karakoçan yolunda Büyüksu civarındaki Huro köylüleri yaban domuzlarının mahsullerine zarar verdiklerini Umumi Müfettişliğe bildirdiler. Bu konu üzerinde Dördüncü Umumi Müfettişliği tarafından yaban domuzlarıyla mücadele için her yere iki tüfek verildiğini, ancak köylülerin de yaban domuzlarının barınak yerlerini, inlerini aramaları ve mücadele etmeleri gerektiğini vurguladı. (Doğu Sorunu, 2010:12)

Ağın'da buğday ve arpa olmaması sebebiyle tohumluk buğday ve arpaya ihtiyaç vardı. (BCA, 1943, Dosya No: 490 1 00 997 852 1.271) Vaşın'de kuraklık sebebiyle ekinler olmamış ve tarlalar set halinde olduğundan dönerge pulluğa ihtiyaç vardı. (BCA, 1943, Dosya No: 490 1 00 997 852 1.269) Kavak'ta buğday tarlasına kımıl haşeresi gelerek başakları yemiş bu yüzden tahrip olmuştu. (BCA, 1943, Dosya No: 490 1 00 997 852 1.118) Bu nedenle Müfettişlik 100 lira gönderdi. (BCA, 1943, Dosya No: 490 1 00 997 852 1. 5–45354) Müfettişliğin bu konuda hizmetleri devam etti. Elazığ Bölge Müfettişi Münir Soykam Dördüncü Umumi Müfettişlik mıntıkasında gerekli incelemelerde bulundu ve Müfettişlik de Münir Soykam'ın raporuna göre bölgenin ihtiyaçlarını karşıladı. Dördüncü Umumi Müfettişlik Ziraat Müşaviri Avni Akvardar Palu'da bir inceleme yaparak müfettişliğe sundu. Rapor sonucunda, Palu'da hububatın toplanan %25'ini koymak için elverişli bina bulunamayınca belediyede bir salon kiralandı. (BCA, 1943, Dosya No: 490 1 00 997 852 1. 4) Müfettişlik, halkın şikâyetlerini dinleyerek sorunlara çözüm bulmaya çalıştı. Ziraat Müşaviri Tefvik Dünder Müfettişlik mıntıkasında tetkik gezilerine çıkarak bölgenin ziraat durumunu inceledi. (Dünder,1939:42) 1942 yılında Ovacık'ta, halkın şikâyeti üzerine kaza kaymakamının hububat hakkında yolsuzluklarını tetkik etti ve Müfettişliğe bu konuda rapor sundu (Dersim Harekâtı ve Cumhuriyet bürokrasisi,2011:227) ve gerekli önlemler alınmaya çalışıldı. Tunceli'de yabani findık ağaçlarına antepfıstığı aşılama için Umumi Müfettişliğin teşebbüsüyle Gaziantep'ten fıstık aşısı kalemleri getirtilerek Tunceli'de sakız ağaçlarına aşısı vuruldu. (Dünder, 1939:39) Tunceli Vilayeti'ne bağlı Pertek ve Hozat kazaları arazisi dahilinde dere ve nehir boylarında tütün ekimi yapılmaktaydı. Tütün ekim sahasında üreticiler özellikle kurutma, işleme ve denk yapmada Umumi Müfettişliğin teşebbüsleriyle bunların ıslahatı için birisi Pertek merkezinde, diğeri Hozat Kazası'nın İn köyünde olmak üzere iki Tütün Numune ve Deneme tarlası kuruldu ve çeşitli çalışmalar başlatıldı. Bu tarlalarda yerli tütün tohumlarından başka Hendek, Polathane ve Artvin'den de halkı tütün tohumları getirtilerek tecrübe edildi. Her ili tecrübe tarlasında alınan sonuçlara göre bu bölge için Artvin tütün cinslerinin iyi olacağı tespit edildi. Tütünün gerek yastıklara ekilişinde, gerekse usulü dairesinde kurutup işlenmesinde ve denk yapılışında tecrübe tarlalarının hizmet ve faydaları görüldü. (Dünder ,1939:43)

Köylülerin ziraat ve veteriner bilgilerini arttırmak amacıyla Umumi Müfettişlik emriyle Umumi Müfettişlik Ziraat ve Veteriner müşavirleriyle vilayet veteriner ve ziraat müdürleri bölgeyi dolaşarak halka açıklamalar yaptılar. Hazırlanmakta olan programa göre uzmanlar her 15 günde bir bölgeye giderek merkezi vaziyette olan köylerden birinde civar köylüleri de toplamak suretiyle veteriner ve ziraat mevzularından biri üzerinde ders ve konuşma yaparak köylüleri aydınlatacaklardı ve köylülerin dertlerini yakından görerek dinleyeceklerdi ve sorunlara çareler arayacaklardı. Deneme mahiyetinde olmak ve konuşma tarzını tespit etmek üzere Umumi Müfettişlik ziraat ve veteriner müşavirleriyle, Elazığ, Tunceli vilayet, ziraat ve veteriner müdürleri ile ziraat muallimlerinden oluşan bir heyet

Molla köyüne gitti. Civar köylerden gelen köylülerle birlikte ziraatta verimliliği artırmak için neler yapılabileceği tartışıldı. Ziraat müşaviri Pertek kaza merkezlerinde toplanan çiftçilerle “ziraat mahsullerimizi arttırmak” konusu üzerinde bir konuşma yaptı ve bir ağaç fidanının nasıl dikileceğini bizzat üç fidan dikmek suretiyle gösterdi.(Turan, 1944; No: 1147:2) Bu yönde ikinci girişim Ziraat Müşaviri tarafından Pertek’te merkezde toplanan köylülere yönelik yapıldı. Ağaç fidanlarının nasıl dikileceği uygulamalı olarak gösterildi. Ayrıca Umumi Müfettişlik köylüler için çok faydası olan pratik ziraat bilgilerini ve veteriner tekniğini köye ve köylünün ayağına kadar götürerek, üretimi arttırmaya çalıştı. Zirai kalkınmayı sağlamak için teknik ziraat okulunun ve bir ziraat işletmesinin açılması hususundaki teşebbüs Tarım Bakanlığı’nca uygun görüldü ve yapılan etütlere göre Palu ilçesine bağlı Habap Köyü bu maksat için elverişli bulunarak bu köye ait etraflı bir rapor Tarım Bakanlığına sunuldu. Tarım Bakanlığı’nın kurduğu zirai teşkilat sayesinde Bingöl ilinin zirai faaliyetleriyle daha yakından ilgilenildi. (BCA,1945, Dosya No:0 30 10 72 471 12. 4) Bakımsızlık ve sahihsizlik yüzünden ormanlar tahribe maruz kalmıştı. Bunlar ıslah edilmeye çalışıldı. Tarım alanında yeni tekniker ve memurlar istihdam edildi.

Müfettişlik, bölgenin ağaçlandırılması, halka iş bulunması konusunda gayretler gösterdi. 1947 yılında Tarım Bakanlığı’na şöyle bir başvuru yapıldı: (Dersim Harekatı ve Cumhuriyet bürokrasisi, 2011:505) “Tunceli’nin Ovacık sınırları içinde Munzur sıradağları eteklerinde ve Munzur Nehri boyunca Kedek ve Mercan Düzü mevkieleinde tespit edilen ve iktisadi kıymeti haiz Kanada ve ehrami kavağın yetişmesine müsait ve elverişli 5 bin hektar arazide kavaklandırma programına bu seneden başlanmak suretiyle hem Tunceli’nin ve hem de boş bulunan binlerce vatandaşın kalkınmasının sağlanmasına müsaadelerinizi saygılarımla arz ederim.”

Umumi Müfettiş 1947’de yapılan valiler toplantısında, Elazığ’da şarap fabrikasının genişletilmesini, Elazığ’ın şarap üretim şehri haline getirilmesini ve bu sebeple halkın bu konudaki bilgisinin artırılması için bir numune bağı tesisi kurulmasını kararlaştırdı. Aynı toplantıda meyvecilik konusu da ele alındı. Fidanlıklardan verilecek meyve fidanlarının, meyveciliğin geliştiği Elazığ ve Erzincan illerinde meyvecilik kültürü yapan şahıslara dağıtılması, meyveciliğin gelişmediği Bingöl ve Tunceli’de ise, fidan dağıtılarak meyveciliğin teşvik edilmesi kararlaştırıldı. (Doğu Anadolu ve Cumhuriyet bürokrasisi, 2011:94) Umumi Müfettişlik ziraat alanında bölgeye katkısı olacak önemli çalışmalar yaptı ve ekonominin iyileşmesine katkıda bulundu.

SONUÇ

Umumi Müfettişlikler 1927–1952 yılları arasında Cumhuriyet’in idari tarihinde yer almış kayda değer teşkilatlanmalardır. Üçü Doğu Bölgesi’nde, biri Trakya’da olmak üzere dört tane kurularak görev bölgelerinde birçok alanda önemli çalışmalar yaptılar. Bölgede sosyo-ekonomik, kültürel, eğitim, sağlık, ve bayındırlık çalışmaları kayda değerdir.

Dördüncü Umumi Müfettişlik ise 1936–1947 yılları arası Elazığ, Erzincan, Tunceli ve Bingöl’de faaliyet gösterdi. Bu bölge Osmanlı’dan Cumhuriyet Dönemi’ne uzanan süreçte ulaşılması güç, aşiret yapısının hakim olduğu ve sürekli isyanlara sahne olan bir bölgeydi. Bölge hakkında çeşitli raporlar hazırladı, ancak sunulan çözüm önerileri bir yarar sağlamadı. Hükümet burada var olan direnci kırmak, ekonomik açıdan gelişimi sağlamak ve bölgeyi yeni

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 53

Ocak - Şubat 2016

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

rejimin esasları doğrultusunda şekillendirmek amacı ile idari anlamda yeni arayışlara girdi. Merkezi otoritenin kurulmadığı bu çetin coğrafyada müfettişliğin kurulmasıyla, bölgede hâkimiyet kurmak, bölgeyi geliştirmek ve bunların önünde büyük bir engel olan aşiret düzenini kaldırmak amaçlandı. Bu sebeple Dördüncü Umumi Müfettişlik, görev bölgesinde sosyal, ekonomik, kültürel, bayındırlık, idari ve güvenlik alanlarında çalışmalar yaptı. Müfettişlik, sosyo-ekonomik ve kültürel alanlarda önemli çalışmalar yaparak bölgede çağdaşlaşma atılımlarını gerçekleştirmeye çabaladı. Ayrıca bölge ekonomisinin gelişmesi için ziraat ve hayvancılık alanında destekler yaparak halkı teşvik etti. Bölgede incelemeler yapılarak halkın şikayetleri dinlendi ve bölgenin durumu yerinde görüldü. Halkevleriyle ortak yürütülen kültürel faaliyetler, halkı bilgilendirme amaçlı yapılan konferanslar çalışmalar neticesinde Cumhuriyet ilkelerinin bölgeye girmesi, okullaşmanın ve eğitimin yaygınlaşması yeni devletin yapılanmasındaki katkısı son derece önemlidir.

Dördüncü Umumi Müfettişlik 1936-1952 yılları arasında idari, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel alanlarda çalışmalar yürütmüş, 1952’de Müfettişliğin çalışma yaşamının sonuna gelinse de Cumhuriyet tarihinde önemli bir yeri olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

Arşiv

Cumhuriyet Arşivi

Sürelî yayımlar

Yerel Basın

Turan

Altan

Ulusal Basın

Cumhuriyet

Akşam

Son posta

Vakit

Kurun

Ulus

Tan

Resmî Yayınlar

TBMM Zabıt ceridesi

Resmî Gazete

Düstur

Araştırma İnceleme Eserler

Kitaplar

- Akvardar, H.A.(1939).Bağcılık öğütleri. Tunceli vilayeti ziraat müdürlüğü
Akvardar, H.A.(1939).Pulluk ve tohumluk öğütleri. Tunceli vilayeti ziraat müdürlüğü
Ağar, Ö.K.(1938).Maden ili, Ülkü basımevi, İstanbul
Behlülgil, Mefahir, (1992). İmparatorluk ve Cumhuriyet döneminde illerimiz, Özal Matbaası,
İstanbul
Birinci Maarif Şurası 17-29 Temmuz 1939.(1991) Meb Basımevi, İstanbul
Burgaç, Murat.(2013) Türkiye’de Umumi Müfettişlikleri Kurulması ve Trakya Umumi
Müfettişliği, AAM yayınları, Ankara
Dündar, T.(1939)Tunceli ile çevresinde iç vilayetin zirai durum ve gelişme imkanları,
Kenan Matbaası, İstanbul
Erzincan Ovası bataklıkları kurutma işleri.(1938) Nafia Vekaleti Yayınları, Ankara
Goloğlu, M. (1974) Tek Partili Cumhuriyet, Yol Yayınları, Ankara
İğdemir, U. (1974). Halkevleri ve Halkodaları. Atatürk ve Halkevleri. Ankara
İnönü, İ. (1998). Hatıralar. Cumhuriyet Yayınları, İstanbul
Koca, H. (1998) Yakın Tarihten Günümüze Hükümetlerin Doğu-Güneydoğu Anadolu
Politikaları, Mikro Yayınları, Konya
Nazlı, H. (1939) Elazığ, Zerbamat Basımevi,Ankara
Şimşir, B.(2007).Kürtçülük II. Bilgi Yayınları, İstanbul
Umumi Müfettişlikler Toplantı Tutanakları.(1996) Haz: M. Bülent Varlık, Dipnot Yayınları,
Ankara
Yeşiltuna, S.(2007) Atatürk ve Kürtler, İleri yayınları, İstanbul, 2007
_____, (2012). Devletin Dersim Arşivi, İleri Yayınları,İstanbul
----- (2011).Dersim Harekatı ve Cumhuriyet Bürokrasisi. Necmeddin Sahir Sılan
Arşivi.(Der: Tuba Akekmekçi, Muazzez Pervan), Tarih Vakfı Yurt
Yayınları,İstanbul
----- (2011).Doğu Anadolu ve Cumhuriyet bürokrasisi. Necmeddin Sahir Sılan
Arşivi,Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
------(2010).Doğu Anadolu’da toplumsal mühendislik. Necmeddin Sahir Sılan Arşivi,
Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
----- (2010).Doğu sorunu. Necmeddin Sahir Sılan arşivi.(Der:Tuba Akekmekçi,
Muazzez Pervan),Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul

Makaleler

- Aşgın, Sait, (2000) “Cumhuriyet Döneminde Doğu Anadolu’ya Yapılan Kamu Harcamaları”,
Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara
Çetin, T.(2001).Umumi müfettişliklerin kurulması ve çalışmaları: Trakya Umumi
Müfettişliği örneği. Yedinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II. ATASE Yayınları,
Ankara
Özmen, A.(1948).”Genel Müfettişlikler hakkında bir düşünce.” İdare dergisi, S:184

Tezler

- Taş, S.(1997).Umumi Müfettişlikler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir:
Anadolu Üniversitesi